

Maria TĂTĂRUȘANU
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi , Romania

LOCAL COMMUNITY INVOLVEMENT IN TOURISM DEVELOPMENT

Literature
Review

Keywords

*Tourism development,
Tourism effects,
Citizens perception,
Local community,
Participation*

JEL Classification

M14

Abstract

The issue of community participation in tourism development has been brought in front of the sector decision makers and researchers mostly during the last period of time. It could be a source of benefits and it could also create a better relationship between the tourism companies and the community groups. In this paper the author writes a literature review on this subject in order to draw attention on this issue in the Romanian tourism literature and to create an analysis framework for specific cases of tourism development plans.

INTRODUCERE

Turismul este, în prezent, una dintre industriile cele mai atractive în calitate de suport în crearea de locuri de muncă în condițiile preocupării privind creșterea șomajului în țările dezvoltate și a dezindustrializării, participare la avuția națională a țărilor calculată sub forma produsului intern brut și valorii adăugate, a investițiilor în capital fix și echilibrarea balanței de plăți prin comerțul internațional cu produse turistice. Studiile efectuate în acest sens de organizații internaționale de prestigiu cum sunt Organizația Mondială a Turismului și Consiliul Mondial al Turismului și Călătoriilor accentuează, prin date concrete, tendințele: o creștere cu peste 3% mai mare decât economia în ansamblu, 284 milioane locuri de muncă și o participare cu 9.8% la crearea produsului intern brut în anul 2015 (WTTC, 2015). Ca urmare, turismul poate reprezenta o șansă pentru țările mai puțin dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, însă presupune ca ele să depună eforturi pentru îmbunătățirea indicilor ce contribuie la dezvoltarea lui, fiind un sector-cheie pentru viitoarea creștere a indicatorilor economici, a nivelului de trai și a calității vieții în aceste țări.

ACCEPȚIUNI ALE TERMENULUI DE COMUNITATE LOCALĂ

Comunitatea locală este definită în literatura de specialitate (Scherl și Edwards, 2007) ca fiind reprezentată de grupuri cu o identitate comună ce pot fi implicate într-o serie de aspecte ale vieții de zi cu zi, având adesea drepturi tradiționale și asupra resurselor naturale ale zonei în care locuiesc și o relația puternică cu zona respectivă din punct de vedere cultural, economic și spiritual. Într-o abordare similară, comunitățile locale sunt considerate grupuri de indivizi care trăiesc sau muncesc în aceeași zonă geografică, având anumite culturi împărtășite și interese comune (Aref et. al., 2010).

În dicționarul juridic online, comunitatea locală reprezintă ”membrii organizați ai colectivității locale, formele de asociere a acestora, instituțiile administrației publice locale, precum și alte instituții publice ori private din domeniul educației, sănătății sau altele asemenea” (Euroavocatura, 2016). Așadar, în această accepțiune nu sunt incluși în cadrul comunității locale doar rezidenții unei zone, ci și organismele și organizațiile derivate din asocierea lor și reprezentanții în structurilor guvernamentale din administrația publică locală și alte tipuri de instituții din domenii finanțate de la bugetul de stat ori de alți investitori, respectiv sănătate, educație și adiacente.

În Dicționarul explicativ al limbii române, termenul de comunitate este explicat ca ”faptul de a fi comun

mai multor lucruri sau ființe; posesiune în comun” ori ”grup de oameni cu interese, credințe sau norme de viață comune; totalitatea locuitorilor unei localități, a unei țări etc.” (Dicționar explicativ al limbii române, 2016). O astfel de perspectivă limitează comunitatea din punct de vedere geografic la o anumită arie în care trăiesc și își desfășoară activitatea un grup de oameni, iar o altă diferențiere este realizată pe baza ideii de interese și valori culturale, norme comune acelu grup, presupunând comportamente ce vizează și sunt limitate de apărarea acestor interese comune în raport cu alte grupuri, un anumit mod de gândire și simțire comun, o identitate proprie.

Dacă în prima definiție sunt menționate în mod explicit și formele de asociere a rezidenților, instituțiile statului ca forme de reprezentare la nivel local a instituțiilor de stat centrale, dar și alte tipuri de organisme și organizații de stat ori private, cea de-a doua evidențiază criteriul geografic pentru a delimita o comunitate, dar și dreptul de proprietate asupra unor elemente ce aparțin comunității, mai ales de natură culturală, socială și a capitalului natural și financiar local. În acest spirit, crearea unei destinații turistice și dezvoltarea acesteia presupune acordul comunității pentru ca actorii interesați să beneficieze de patrimoniul natural, cultural sau social local.

Natura acestui schimb este abordat în literatura de specialitate sub forma a două teorii, fiecare dintre ele accentuând unul sau mai multe aspecte implicate: beneficiile economice în schimbul utilizării resurselor locale de către firmele de turism și turiști, pierderile potențiale pe care comunitatea locală le are din cedarea acestor drepturi, puterea pe care o are comunitatea în negocierea aspectelor specifice și modul în care este ea distribuită între membrii grupului, nivelul de implicare în activitățile premergătoare deschiderii și al celorlalte etape de dezvoltare a unei destinații pentru turiști și responsabilitățile părților implicate.

În lucrarea de față, vom defini comunitatea locală ca grupuri de oameni care trăiesc într-o anumită zonă geografică, având interese comune și o identitate proprie, fundamentată pe un set de valori, norme, tradiții pe baza cărora trăiesc și acționează în diferite situații și care îi diferențiază de alte grupuri. Definiția enunțată presupune existența unei culturi care diferențiază grupurile de oameni dintr-o anumită arie geografică și care au drept de proprietate asupra acesteia și a altor elemente de patrimoniu antropoc local, chiar dacă aparțin domeniului public în prezent, fiind sub coordonarea administrației publice locale ori centrale, întrucât generațiile trecute au contribuit la realizarea lor, fiind teaurizate de-a lungul timpului de către antecesori. O astfel de abordare implică posibilitatea participării la deciziile privind dezvoltarea turistică a zonei în calitate de moștenitori ai unor elemente de potențial antropoc

și natural ce vor fi utilizate de către companiile turistice în scopul creării și distribuirii de produse/servicii pentru turiști.

IMPACTUL TURISMULUI ASUPRA COMUNITĂȚILOR LOCALE

Impactul pe care turismul îl are asupra economiei poate fi evaluat la nivel macroeconomic, dar și la nivel microeconomic, al comunităților locale. La nivel macroeconomic, acesta este evaluat sub forma produsului intern brut calculat conform metodologiei Contului de Satelit al Turismului elaborată de Națiunile Unite, Organizația Mondială a Turismului (OMT) împreună cu alte organisme și organizații cu preocupări în domeniu, respectiv Eurostat. De asemenea, sunt calculați indicatori ce privesc ocuparea în turism, evidențiindu-se importanța industriei la crearea denoi locuri de muncă, acumularea de capital. Modelul elaborat se fundamentează pe consumul vizitatorului, definit ca totalitatea cheltuielilor efectuate de vizitator înainte, pe parcursul și la sfârșitul călătoriei, dacă aceste bunurile și servicii au fost achiziționate exclusiv în acest scop (United Nations, 2008). Datele sunt culese de către organismele naționale și apoi sunt grupate în acord cu metodologia menționată pentru a avea informații unitare la nivel internațional și a pune în lumină contribuția sectorului la dezvoltarea economică a țărilor și la nivel global.

Dacă pentru astfel de evaluări există o metodologie acceptată și aplicată de numeroase țări, atât dezvoltate, cât și în curs de dezvoltare, la nivelul comunității locale impactul pe care îl are turismul este dificil de evaluat, neexistând un acord cu privire la modulurile în care acestea pot acționa. De fapt, nu există o definiție unanim acceptată a comunității asupra căreia se răsfrâng efectele apariției, dezvoltării sau declinului turismului în zona în care trăiește.

Astfel, regăsim în literatura de specialitate abordări care limitează comunitățile pe criterii geografice, afirmând, simplu, că ele sunt constituite din grupuri de oameni care locuiesc într-o anumită zonă geografică. Într-o astfel de accepțiune a comunității, efectele turismului pot fi cuantificate sub aspect economic (beneficiile pe care le obțin rezidenții dintr-un areal geografic ca urmare a desfășurării unor activități de turism de către companii locale, naționale, multinaționale sau globale), social, cultural ori de mediu.

Sub aspect economic, beneficiile populației locale pot fi, în primul rând, sub forma locurilor de muncă create de industrie, știut fiind că în servicii în general și turism în special numărul activităților care pot fi standardizate ori afectate de destructurarea produsă de robotizare este mult mai mic decât în industrie, spre exemplu, ceea ce îl face

mult mai atractiv pentru guverne și comunități ca substitut pentru industrii pierdute și motor al dezvoltării viitoare. Astfel, membrii comunității locale beneficiază de salarii și alte beneficii acordate de către angajatorul firmei de turism în care lucrează, veniturile provenind din vânzarea sau din chiriile pentru terenuri și alte bunuri mobile sau imobile pe care le dețin, subvenții pentru unele tipuri de activități, posibilitatea furnizării de produse ca ofertanți către hotelierii care se instalează în zonă, parteneriate cu companii din domeniu pentru diverse servicii.

Sub aspectul beneficiilor sociale, ele se pot concretiza în: infrastructura generală (asigurarea cu utilități ca apă, etc în zonă, existența lor nefiind posibilă altfel sau necesitând un timp îndelungat, datorită prioritizării în asigurarea resurselor financiare guvernamentale, întrucât necesită investiții mari) și turistică (structuri de cazare, de servire a mesei și divertisment) la un nivel mai bun, spitale și școli modernizate fie prin investițiile directe efectuate de companiile de turism care activează în zonă, fie indirect, prin fondurile provenite sub forma impozitelor și taxelor colectate la bugetul local. De asemenea, activitatea turistică are efecte pozitive prin îmbunătățirea nivelului educației populației locale, ca urmare a conștientizării în rândul acesteia a importanței educației, a creșterii accesului la educație generată de nivelul de trai mai ridicat și creșterii veniturilor personale. Sănătatea este, în egală măsură, un alt mod de evaluare a câștigurilor sociale în aceste zone ca urmare a existenței unor companii turistice care participă la finanțarea de obiective de acest tip. În plus, ca angajați în companiile de turism, oamenii pot beneficia de training și dezvoltare a carierei, pot descoperi și iniția în practică idei care să conducă ulterior la crearea unor firme noi și, în acest mod, să participe ca întreprinzători la dezvoltarea turistică viitoare. Companiile nou create vor fi conduse de lideri formați în structuri organizatorice eficiente, având valori concordante cu reușita într-o economie concurențială: calitatea produselor și serviciilor, preocuparea pentru satisfacerea nevoilor clienților, inovarea, sustenabilitatea și responsabilitatea socială față de comunitatea în care s-au format, față de oamenii din zonă și de mediul înconjurător. În opinia noastră, tradițiile și obiceiurile locale, păstrate de-a lungul generațiilor ca un bun de preț, întipărit în inimile rezidenților, dar la care au renunțat cu prea multă ușurință în unele cazuri pentru a adopta principii moderne de viață, vor fi reactualizate și conservate pentru uzul lor în scopul creării de produse turistice unice, pe de o parte, dar și apărării lor și combaterii amenințărilor cu dispariția la care erau supuse. Prin acumulări succesive, comunitatea locală va prospera și va beneficia de oportunități create de dezvoltarea turismului.

Aspectele privind mediul natural sunt mai degrabă controversate, întrucât adesea acesta este considerat marele perdant al apariției și dezvoltării unei destinații turistice, întrucât își va pierde valoarea inițială neprețuită, de mediu nou, neafectat de problemele dezvoltării economice. Însă, în opinia noastră, vor avea câștiguri certe zonele în care au existat industrii întregi intens poluante și care au fost dezafectate (foste localități miniere, petroliere etc), noua industrie punând în locul lor active pe care se concentrează activități noi, mai puțin poluante și care generează veniturile și dorința necesare ecologizării zonei, tratării elementelor principale utilizate (apa, terenurile etc), înfrumusețarea peisajelor atât de valorizate de turiști.

Din punct de vedere cultural, turismul se sprijină în mod decisiv pe componentele culturale existente la destinație, întrucât acestea sunt, de cele mai multe ori, fundamentul în crearea și creșterea unei destinații turistice. În turismul internațional, muzeele, castelurile, siturile arheologice, bisericile și mănăstirile, arhitectura constituie punctul central de atracție pentru turiști la destinație. Se observă de mai mult timp o tendință în cererea de turism pentru călătoriile unor persoane ce au ca motivație principală cunoașterea, prin participarea la activități culturale noi, diferite, ca experiențe de călătorie, îmbunătățirea cunoștințelor cu privire la modul de viață al unor populații, limba vorbită de acestea, dar și întoarcere la rădăcini și experimentarea unui stil de viață similar celui pe care l-au avut generațiile străvechi. Ori, din acest punct de vedere, comunitatea locală are un rol major în păstrarea unor obiceiuri și tradiții, ca furnizor de experiențe turiștilor, dar și îmbogățirea propriei culturi prin contactul cu aceștia, accesul la informații, schimbul de idei, cunoștințe din diverse domenii, păstrarea unor prietenii în timp și implicarea în schimburi de locuințe etc.

Este recunoscut faptul că în zonele în care sunt prezenți turiști și cu cât aceștia sunt mai numeroși, se resimt și unele efecte negative asupra populației locale, cele mai presante fiind cele de natură economică (creșterea nivelului prețurilor produselor de bază și a serviciilor, a nivelului taxelor și impozitelor datorate către bugetele centrale și locale, creșterea nivelului salariilor pentru alte activități desfășurate în zona respectivă, cu consecințe negative asupra performanțelor financiare ale firmelor etc).

Efectele cu caracter social sunt cunoscute sub raportul schimbărilor în stilul de viață generate de contactul cu turiștii străini, care provin din culturi diverse, cu valori diferite de cele ale rezidenților, creșterea ratelor criminalității și a unor comportamente considerate inacceptabile pentru populația locală, lipsa eticii în relațiile economice și raporturile sociale dintre cele două categorii de grupuri. Nu de puține ori, populația locală asistă, extrem de contrariată și, în fond nedreptătită, la

condițiile luxoase și cheltuielile exorbitante ale unor turiști cu nivel financiar ridicat, întrebându-se de ce ei nu au acces la un astfel de răsfaț perceput ca ireal. Astfel de probleme se pot constitui în adevărate provocări pentru guverne și/sau decidenții locali din zonele respective.

Cresc, o dată cu dezvoltarea turismului într-o anumită zonă, și problemele ce afectează mediul natural: zgomotul, noxele eliberate de multitudinea mijloacelor de transport utilizate de turiști, deșeurile rezultate din activitatea firmelor etc. Constatăm, de asemenea, supra-aglomerarea traficului în centrele urbane intens vizitate de turiști, ceea ce duce la un disconfort accentuat pentru localnici și chiar respingerea și conflicte pe acest fond cu turiștii.

ATITUDINEA COMUNITĂȚII LOCALE ÎN PRIVINȚA TURISMULUI ȘI PARTICIPAREA LA DEZVOLTAREA ACTIVITĂȚILOR DE TURISM

Turismul bazat pe implicarea comunității (TBIC) pune în discuție aspectele referitoare la dezvoltarea comunității și filosofia participării la planificarea turistică, militând pentru un control mai ridicat al proceselor la nivel local (Ife, 1996). Dezvoltarea comunității poate fi definită ca fiind "construirea unei comunități active și sustenabile pe baza justiției sociale și respectului mutual" (Gilchrist, 2009, p. 36). Astfel, în viziunea lui Blackstock, dezvoltarea comunității încearcă să depășească barierele structurale din calea participării și creării unor răspunsuri colective noi la problemele locale și critică modul în care este identificat rolul comunității locale în această abordare, structura presupus omogenă a grupurilor, care sunt lipsite de putere și faptul că primează aspectele economice și mai puțin valorile de împuțernicire și dreptate socială (Blackstock, 2005, p. 41).

Discuția privind implicarea comunității locale în dezvoltarea turismului nu poate avea loc în afara cadrului pe care se constituie relația comunitate-turism, întrucât aceasta poate fi privită ca unul dintre stakeholderii ce contribuie sau este chiar determinant în derularea activităților specifice într-o anumită zonă geografică. În literatura de specialitate, au fost realizate o serie de studii încă din deceniile trecute vis-a-vis de percepția populației și atitudinea acesteia față de deschiderea ariei geografice în care locuiește ca destinație turistică și/ sau dezvoltarea ulterioară a acesteia. Astfel, se pare că atitudinea rezidenților se schimbă o dată cu dezvoltarea industriei turistice locale, fiind pozitivă la început, în momentul deschiderii destinației turistice respective și evoluând spre iritare și resentimente în ultimele stadii (Campos, 2010, p. 10). În modelul lui Doxey sunt descrise cele patru stadii ale reacției populației, apărute o

dată cu creșterea numărului turiștilor: euforia, apatia, iritarea și antagonismul sau conflictul (Doxey, 1995, în Campos, 2010). Butler a lansat celebra teorie a ciclului de viață al destinațiilor turistice (Butler, 2011) prin care afirmă că există un anumit nivel al toleranței populației sau capacitatea de încărcare a destinației, în funcție de stadiul de dezvoltare a turismului dintr-o zonă: explorare, implicare, dezvoltare, consolidare, stagnare și reîntinerire sau declin. Principalele critici provin în special din modul în care este privită comunitatea, respectiv un grup omogen, având motivații și sentimente similare, însă studii ulterioare au arătat că grupurile sunt neomogene, dacă nu chiar contradictorii sub diferite aspecte - financiar, social, de mediu (Campos, 2010, p. 10).

Ulterior, cercetările s-au grupat sub aspectul modalităților de abordare a așteptărilor comunității locale, în două direcții principale: teoria schimbului social și teoria reprezentării sociale.

Teoria schimbului social pornește de la premiza necesității înțelegerii schimbului de resurse dintre indivizi și grupuri într-un context ce presupune interacțiunea lor, ceea ce în turism se translatează prin costurile și beneficiile rezultate din activitățile de turism în raport cu serviciile pe care le oferă turiștilor, concretizate în efecte economice pentru rezidenți în schimbul unor efecte sociale și de mediu. Ca urmare, rezidenții care percep ca fiind beneficiari din astfel de activități (sunt angajați în firme de turism sau participă în alt mod la activități de acest tip) vor fi mai predispuși să susțină turismul, și invers – oamenii sunt conștienți mai degrabă de costuri decât de beneficii (Andereck et al., 2005). Din această perspectivă, membrii comunității sunt tratați ca având aceeași putere, influență și participă în mod egal la planificarea turistică, ceea ce nu se întâmplă în realitate.

Pearce propune analiza acestor aspecte din prisma teoriei reprezentărilor sociale, prin care se încearcă înțelegerea a ceea ce oamenii gândesc în viața de zi cu zi și a modului în care realitatea socială în general le influențează această gândire, prezentând interes mai ales pentru a explica o serie de conflicte sociale sau reacțiile la aspectele relevante din interiorul comunității (Pearce, 1996, în Campos, 2010).

Alte studii au fost realizate în vederea identificării percepției comunității locale în etapa de dezvoltare a unei destinații. Campos arăta, într-un sumar al literaturii din domeniu, că percepția rezidenților variază în funcție de nivelul de dezvoltare economică și turistică a destinației în care activează, în etapele timpurii de creare a unei destinații turistice așteptările sunt ridicate, atitudinea rezidenților fiind pozitivă, însă, de cele mai multe ori, aceștia manifestă chiar apatie (Campos, 2010, p. 11). Conform unui studiu realizat în Tanzania, comunitatea locală dorește să fie implicată în momentul în care este elaborată

politica turistică pentru ca decidenții să aibă în vedere și să integreze nevoile stakeholderilor, care ar trebui să fie consultați în aspectele privind dezvoltarea pentru a proteja interesele comunității, pentru a crește nivelul de transparență și responsabilitate, eliminând situațiile posibile de abuz ale reprezentanților și factorilor de decizie (Muganda et., al., 2013). Alte studii realizate în ultimii ani arată o atitudine pozitivă a comunității locale față de beneficiile economice și sociale, în timp ce efectele asupra mediului sunt percepute în general ca fiind negative (Ramseook-Munhurrungi Naido, 2011). În toate aceste studii este evidențiată necesitatea ca rezidenții să beneficieze de educație pentru a crește gradul de informare cu privire la beneficiile turismului și nivelul de implicare în dezvoltarea turismului în zona în care locuiesc, dar și de sprijin financiar din partea guvernelor pentru dezvoltarea infrastructurii și creșterea micilor afaceri de către rezidenți (Khadar, Jaafar & Mohamad, 2014).

Modalitățile de participare a comunității locale la dezvoltarea turismului au fost subiectul a numeroase dezbateri în literatura de specialitate, evidențindu-se în acest sens trei modele principale (Tonsun, 2004): tipologia elaborată de Amstein (1971), cea identificată de Pretty (1995) și tipologia Tonsun (1999). Amstein afirmă că participarea cetățenilor presupune redistribuirea puterii către membri care nu o au, determinându-i să se implice în mod voluntar în dezvoltarea turismului (Amstein, 1971, în Tonsun, 2004), de la un mod de implicare prin manipulare, la consiliere, informare, consultare, placare, parteneriat, delegarea puterii, la controlul rezidenților. În cadrul tipologiei Pretty, se trece de la participarea manipulativă la participarea pasivă, participare prin consultare, prin recompense materiale, la cea funcțională, interactivă și ulterior auto-mobilizarea cetățenilor pentru dezvoltarea turismului (Pretty, 1995, în Tonsun, 2004). Ultima tipologie (Tonsun, 2004) presupune trecerea de la **participarea coercitivă** (de sus în jos, pasivă; mai mult indirectă; formală; participare la implementarea deciziei, dar nu și la împărțirea beneficiilor; alegerea dintre alternativele propuse și lipsa posibilității de a alege; paternalism, non-participare, grad înalt de tokenism și manipulare), la **participarea indusă** (de sus în jos; pasivă; formală; mai mult indirectă; grad de tokenism, manipulare; pseudo-participare; participarea la implementare și partajarea beneficiilor; alegerea dintre alternativele propuse și feedback) și apoi la **participare spontană** (de jos în sus; participare activă; participare directă; participare în procesul de luare a deciziilor; participare autentică; auto-planificare). Aceste tipologii sunt utile pentru înțelegerea modelului în care poate fi stimulată participarea comunității locale la deciziile de dezvoltare ale zonei din care face parte, împuternicirea și sprijinirea eforturilor de creare de

noi oportunități de creștere, îndeosebi în acele zone expuse unor probleme economice și sociale.

CONCLUZII

În literatura de specialitate din domeniul turismului se remarcă, în ultimii ani, o preocupare crescândă pentru a cuantifica, analiza, descrie și a îmbunătăți efectele pozitive și a elimina aspectele negative generate de dezvoltarea turismului asupra comunităților locale din zonele în care are loc acest proces, mai ales în contextul necesității de a asigura sustenabilitatea sectorului. Implicarea diverselor grupuri în toate etapele, de la crearea la creșterea unor destinații, este descrisă într-o serie de studii efectuate în ultimii ani în țări cu tradiție în industria turistică, dar și în țări aflate în etapa de început, cea de evaluare și de mobilizare a potențialului natural și antropic, în scopul atragerii unui număr cât mai mare de turiști.

Se constată că, în ceea ce privește percepția comunității locale, este important nivelul de informare și educație al membrilor comunităților locale, ca și efectele economice așteptate ca urmare a dezvoltării turismului. Așadar, este accentuată nevoia creșterii nivelului educației, cumulată cu implicarea guvernelor și a companiilor de turism pentru stimularea spiritului întreprinzător în rândul populației locale, astfel încât aceasta să se implice mai activ în susținerea activităților turistice în zonă. Referitor la modurile de implicare a comunității, principalele modele se bazează pe puterea pe care o au diverse grupuri și efectele pe care le așteaptă ca urmare a dezvoltării turistice în respectivele arii geografice, fie ele economice, sociale sau de mediu.

REFERINȚE

Cărți

- [1] Gilchrist, A., (2009). *A networking Approach to community development*, Second Edition, Policy Press, Bristol;
- [2] Scherl LM, Edwards S., (2007). Tourism, indigenous and local communities and protected areas in developing nations. In: R Bushell, PFJ Eagles (Eds.): *Tourism and Protected Areas: Benefits beyond Boundaries*. Wallingford: CABI International

Articole

- [1] Aref F, Gill SS, Farshid A 2010. Tourism development in local communities: As a community development approach, *Journal of American Science* 6, 155 – 161;
- [2] Andereck, K. L., Valentine, K. M., Anshell, M., Knopf, R. K., Vogt, C. (2005).

Residents's perceptions on tourism community impact, in *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056–1076;

- [3] Blackstock, K. (2005). A critical look at communitybased tourism, *Community Development Journal*, 40 (1), doi: 10.1093/cdj/bsi005;
- [4] Butler, R.W., (2011). *Tourism Area Life Cycle*, Contemporary Tourism Review, Goodfellow Publishers Ltd, Oxford, http://www.goodfellowpublishers.com/free_files/fileTALC.pdf;
- [5] Michael Muganda, Agnes Sirima and Peter Marwa Ezra, 2013. The Role of Local Communities in Tourism Development: Grassroots Perspectives from Tanzania, *J Hum Ecol*, 41(1), 53-66;
- [6] Cervat Tonsun, 2004, Expected nature of community participation in tourism development, *Tourism Management*, 27, 493-504;
- [7] Ramseook-Munhurrin, P., Naidoo, P., (2011). Residents's attitude towards perceived tourism benefits, *International Journal of Management and Marketing Research*, 4 (3), 45-56;

Web

- [1] Khadar, N.Z., Jaafar, N., Mohamad, D., (2014). Community Involvement in Tourism Development: A Case Study of Lenggong Valley World Heritage Site, *SHS Web of Conference 12, 01094*, http://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2014/09/shsconf_4ictr2014_01094/shsconf_4ictr2014_01094.html, accesată în noiembrie 2016;
- [2] Andreas Schibany, Timo J. Hämäläinen, Gerd Schienstock, *Interfirm Co-operation and Networking: Concepts, Evidence and Policy*, <http://www.oecd.org/science/inno/2100807.pdf>, accesată în noiembrie 2016;
- [3] United Nations, (2008). *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_80rev1e.pdf, accesată în noiembrie 2016;
- [4] <https://dexonline.ro/definitie/comunitate>
- [5] WTTC, (2015). Economic Impact Analysis, <http://www.wttc.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/>, accesată în noiembrie 2016;
- [6] Euroavocatura, coord. M-C Preduț, 2016. *Comunitatea locala, Drept Constitutional*, http://www.euroavocatura.ro/dictionar/319715/Comunitatea_locala, accesată la 1 decembrie 2016 ;
- [7] ***-
Comunitate, <https://dexonline.ro/definitie/comunitate>, accesată la 1 decembrie 2016 ;